

УДК 658:65.012.8

МЕТОДИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ФОРМУВАННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

С. М. Шинкар

Українська академія друкарства,
вул. Під Голоском, 19, Львів, 79020, Україна

Поточна господарська діяльність вітчизняних підприємств характеризується високою динамікою та складно прогнозованою зміною середовища функціонування. Одним із ключових елементів системи економічної безпеки промислового підприємства є механізм забезпечення, інструментарію формування та функціонування якому не надається належна увага. Механізм забезпечення економічної безпеки підприємств визначено як систему впливів суб'єктів безпеки на об'єкти безпеки із застосуванням принципів, функцій, методів та засобів із використанням наявного забезпечення. Особлива увага приділена визначенню змісту принципів забезпечення економічної безпеки промислового підприємства, зокрема таких як: системність, своєчасність, безперервність, взаємодія, економічна доцільність. Розроблено елементно-функціональну схему механізму забезпечення економічної безпеки промислового підприємства. Обґрунтовано основні етапи процесу формування та функціонування механізму забезпечення економічної безпеки промислового підприємства.

Ключові слова: механізм, економічна безпека підприємства, система, промислове підприємство, забезпечення.

Постановка проблеми. В умовах посилення невизначеності в середовищі функціонування для більшості вітчизняних суб'єктів господарювання зростає роль системи економічної безпеки підприємства, яка повинна не лише реагувати та протидіяти результатам реалізації зовнішніх та внутрішніх викликів, ризиків та загроз, але й забезпечувати необхідними даними менеджерів усіх рівнів для прийняття управлінських рішень із врахуванням безпекового аспекту [1–2].

Формування системи економічної безпеки на промислових підприємствах повинно ґрунтуватися на теоретичних напрацюваннях вітчизняних та закордонних науковців, спиратися на практичний досвід та враховувати специфіку їх господарської діяльності. У цьому контексті пріоритетності набуває розвиток методичного інструментарію формування та функціонування механізму забезпечення економічної безпеки як зв'язної ланки між власниками, керівною ланкою, менеджерами, працівниками, суб'єктами та об'єктами безпеки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розробку питань щодо підтримки достатнього рівня економічної безпеки підприємства досліджували такі вітчизняні

та зарубіжні вчені: Л. Абалкін, В. Абрамов, О. Ареф'єва, В. Андрійчук, О. Білорус, І. Бінько, Н. Вавдіюк, З. Варналій, О. Власюк, В. Воротін, Т. Васильців, В. Геєць, З. Герасимчук, В. Горбулін, А. Гордєєв, В. Духов, М. Єрмошенко, Я. Жаліло, З. Живко, О. Захаров, В. Ковальов, Г. Козаченко, О. Ляшенко, В. Мартинюк, В. Мунтіян, Є. Олейніков, Г. Пастернак-Таранушенко, В. Пономаренко, Я. Пушак, Н. Реверчук, О. Терещенко, В. Франчук, О. Черняк, М. Швець, Л. Шемаєва, С. Шкарлет, В. Шлемко, В. Шликов, О. Шляйфер, В. Ярочкін та інші.

Відаючи належне науковій і практичній значущості праць провідних учених, варто зазначити, що у сучасній науковій літературі й практиці господарювання підприємств недостатньо досліджені важливі питання забезпечення економічної безпеки промислових підприємств.

Мета статті — відобразити результати розроблення методичного інструментарію формування та функціонування механізму забезпечення економічної безпеки промислових підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. У нашому трактуванні, економічна безпека промислового підприємства — процес забезпечення стійкості суб'єкта господарювання через адекватну реакцію на зміну середовища функціонування для формування безпечних умов досягнення інтересів. Згідно із запропонованим визначенням, мету системи економічної безпеки промислового підприємства можна визначити як розроблення та реалізація сукупності заходів для забезпечення стійкості підприємства через збереження рівноважного стану та, за потреби, його адаптації до динамічних змін у середовищі функціонування шляхом формування безпечних умов для ефективного використання наявних ресурсів та досягнення інтересів.

Процес досягнення визначеної мети передбачає реалізацію механізму забезпечення економічної безпеки, який поруч із суб'єктами та об'єктами безпеки є ключовим елементом системи економічної безпеки промислового підприємства. Відповідно до поставленого у статті завдання пропонуємо розглянути не сам механізм, а його інституційне забезпечення, якому значна частина науковців не приділяє належної уваги.

Термін «механізм» має глибокі історичні корені та походить від грецького слова «*mēchanē*», що в перекладі звучить як «зброя», «машина», «знаряддя» тощо. У сучасному трактуванні цей термін активно застосовують у наукових дослідженнях для опису, планування, управління та керування певними процесами. Так, словник іншомовних слів містить трактування терміну «механізм» як сукупності проміжних станів або процесів будь-яких явищ [7, с. 431]. В економічному енциклопедичному словнику С. Мочерного подано трактування досліджуваного терміну як «... послідовність станів процесів, які визначають собою певні дії, явища; система, пристрій, який визначає порядок певного виду діяльності» [3].

Розуміння терміну «механізм» у наукових працях суттєво не відрізняється, а певним способом конкретизується залежно від потреби застосування. Відповідно до зазначеного, ми ретельно дослідили такі терміни як: «механізм», «механізм управління» та «механізм економічної безпеки».

Серед відомих визначень терміну «механізм» варто приділити увагу двом. Так, у праці Ю. Осіпова міститься таке визначення — «одночасно організована й організуюча система подій, явищ, процесів, яка підпорядковується законам, має ціль, визначену структуру, за допомогою якої досягається поставлена мета [4, с. 22–24]», що, на нашу точку зору, за змістом максимально наближене до процесів організації та забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання. У другому, авторами якого є Л. Гурвіц, Р. Майерсон та Є. Маскін (лауреати Нобелівської премії 2007 р.) [8], механізм подається як взаємодія економічних суб'єктів у вигляді певної стратегічної гри та визначається як «форма гри». Для нас це трактування цікаве з точки зору потреби забезпечення високої динамічності процесу гарантування економічної безпеки, коли потрібно прораховувати можливу зміну в діях суб'єктів зовнішнього та внутрішнього середовища.

Серед трактувань поняття «механізм управління», які є доволі схожими між собою за суттю, доцільно виокремити поняття О. В. Пономаренко — «...сукупність форм, структур, методів і засобів управління, об'єднаних спільністю мети, за допомогою яких здійснюється ув'язування та узгодження суспільних, групових і приватних інтересів, забезпечується функціонування і розвиток підприємств як соціально-економічної системи» [5]. На нашу точку зору, це визначення цікаве, оскільки в його основі, як і в процесі гарантування економічної безпеки підприємства, лежить потреба узгодження інтересів, що уможливило зниження ймовірності виникнення викликів, ризиків та загроз, а відтак і сприяє забезпеченню необхідного для існування та розвитку рівня економічної безпеки певного суб'єкта господарювання.

Відповідно до здійсненого узагальнення, науковці приділяють дещо менше уваги визначенню сутності терміну «механізм економічної безпеки» як вужчому порівняно із вищерозглянутими. Водночас і серед визначених трактувань доцільно виділити точку зору В. Франчука, який подає це поняття як «...система взаємодії суб'єктів і сил безпеки та системне поєднання і застосування ними загальних і спеціальних функцій, методів, засобів, форм та принципів безпеки» [6]. Загалом погоджуючись із змістом трактування запропонованого цим науковцем, вважаємо за доцільне наголосити на окремих аспектах. Так, зважаючи на сутність процесу забезпечення економічної безпеки, зокрема на рівні кожного окремого суб'єкта господарювання, доцільним є застосування терміну «механізм забезпечення економічної безпеки», що з одного боку передбачає конкретизацію, а з іншого — відповідає змісту поняття «механізм управління». Доцільно погодитися із необхідністю застосування системного підходу та визначенні таких складових як: функції, методи, засоби, форми та принципи безпеки. Відповідно до зазначеного, у нашому трактуванні, механізм забезпечення економічної безпеки підприємств визначається як система впливів суб'єктів безпеки на об'єкти безпеки із застосуванням принципів, функцій, методів та засобів із використанням наявного забезпечення.

Ретельне відображення кожного елемента є доволі смісливим, відтак для презентації результатів ми розробили елементно-функціональну схему механізму, яка об'єднує та характеризує усі його елементи (рис. 1). Як виняток зупинимось на принципах:

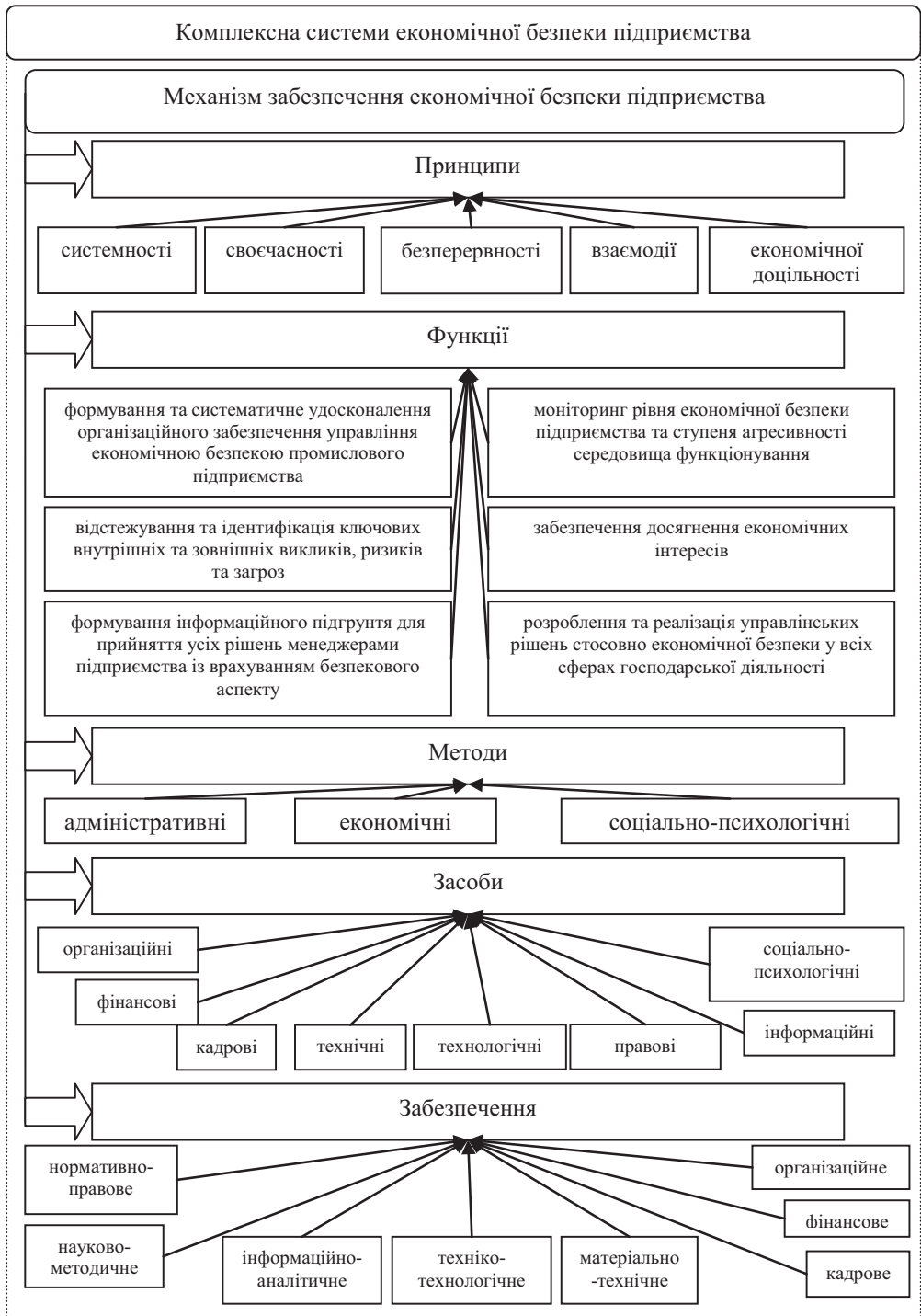

Рис. 1. Елементно-функціональна схема механізму забезпечення економічної безпеки промислового підприємства (розроблено автором)

- принцип системності, який передбачає налагодження взаємозв'язків та визначення взаємозалежностей між усіма елементами системи, врахування її відкритості та необхідності зосередження уваги на впливі як зовнішнього середовища, так і змін у внутрішньому;
- принцип своєчасності, що передбачає застосування не лише реактивних заходів, але надання переваги превентивним з метою акумулювання необхідних ресурсів для реалізації захисних заходів, розроблення сценаріїв реакції на виникнення викликів, протидії ключовим загрозам та управління ризиками;
- принцип безперервності, що регламентує реалізацію механізму забезпечення економічної безпеки підприємства з моменту створення бізнесу, на усіх етапах розвитку і до ліквідації;
- принцип економічної доцільності, що встановлює критерії розроблення захисних заходів, коли витрати на безпеку не можуть бути більшими за втрати від реалізації певних загроз, а фінансування системи захисту бізнесу повинно здійснюватися із врахуванням внутрішньої потреби та агресивності середовища функціонування;
- принцип взаємодії, що регламентує доцільність застосування для захисту бізнесу усіх наявних та можливих ресурсів, ефективної співпраці зовнішніх та внутрішніх суб'єктів безпеки з метою реалізації економічних інтересів власників, керівництва, менеджерів, персоналу, громади, органів влади та ін.

Вважаємо, що сформована сукупність є оптимальною за кількістю та така, що дозволяє максимально чітко регламентувати процес реалізації механізму забезпечення економічної безпеки промислових підприємств.

Під час розгляду методичних засад формування та функціонування механізму забезпечення економічної безпеки промислового підприємства будемо відштовхуватися від таких позицій:

- процес формування такого механізму повинен бути пов'язаний із першими етапами життєвого циклу підприємства, водночас, за результатами проведеного аналітичного дослідження можна стверджувати, що така проблема сьогодні актуальна для значної частини суб'єктів господарювання і пов'язана із подальшим ускладненням умов господарської діяльності та необхідністю ретельнішого підходу до організації захисту бізнесу;
- незаперечним фактом є те, що масштаби діяльності, форма власності та специфіка промислового виробництва впливає на формування зазначеного механізму, але маючи орієнтир у вигляді теоретико-методичної розробки, можна змінити окремі параметри та отримати покрокову програму дій для забезпечення безпечних умов розвитку бізнесу.

Відповідно до суті зазначених позицій, ми розробили схему поетапного формування та функціонування механізму забезпечення економічної безпеки промислового підприємства (рис. 2), основні позиції якої можна обґрунтувати так:

- процес реалізації захисних дій є динамічним, що спричинено швидкою зміною зовнішнього та внутрішнього середовища;
- ініціаторами створення системи економічної безпеки підприємства мають бути власники, бажання яких повинна реалізувати вища ланка керівництва;

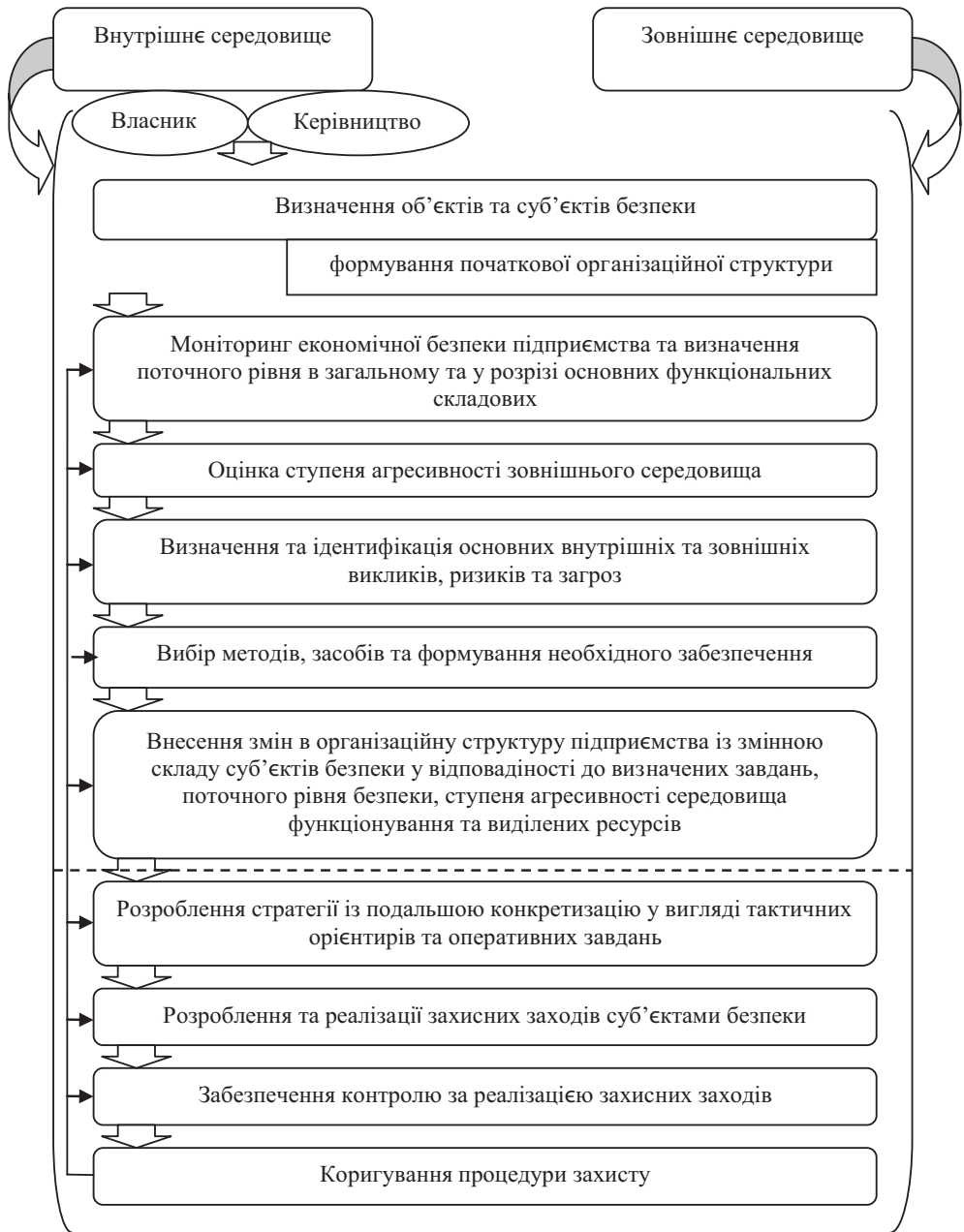

Рис. 2. Процес формування та функціонування механізму забезпечення економічної безпеки промислового підприємства (розроблено автором)

- процес формування розпочинається із визначення кандидатури керівника служби безпеки, або ж призначення відповідальної особи — для малих підприємств, який і організовує та несе відповідальність за реалізацію усіх подальших етапів;

- пунктирна лінія повинна розділяти етапи, які визначають формування та функціонування розробленого механізму, але насправді, при швидкій зміні умов господарської діяльності, необхідності реагування на ключові виклики, ризики, загрози та здійсненні вибору найбільш оптимального варіанту захисних заходів, доцільно говорити про високу динамічність системи економічної безпеки та здатність адаптовуватися, відтак такий поділ є суто умовним.

Висновки. Узагальнюючи потрібно ще раз підкреслити, що розглянутий методичний інструментарій враховує як специфіку господарської діяльності промислових підприємств, так і ґрунтується на новітніх теоретичних розробках вітчизняних та закордонних науковців, що у сукупності забезпечило розвиток теоретико-методичних засад формування та функціонування механізму забезпечення безпечних умов для сталого розвитку.

Подальші дослідження доцільно спрямувати у напрямку розвитку методичних засад формування системи моніторингу економічної безпеки промислових підприємств із врахуванням специфіки їх господарської діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Штангрет А. М., Котляревський Я. В., Караїм М. М. Економічна безпека підприємства в умовах антикризового управління: концептуальне визначення та механізм забезпечення: моногр. Львів: Українська академія друкарства, 2012. 288 с.
2. Живко З. Б. Економічна безпека підприємства: сутність, механізми забезпечення, управління: моногр. Львів: Ліґа-Прес, 2012. 256 с.
3. Мочерний С. В., Ларіна Я. С., Устенко О. А. Економічний енциклопедичний словник. Львів: Світ, 2006. 568 с.
4. Осипов Ю. М. Основы теории хозяйственного механизма. Москва: Издательство МГУ, 1994. 92 с.
5. Пономаренко В. С. Механизм управления предприятием: стратегический аспект. Харьков: ХГЭУ, 2002. 252 с.
6. Франчук В. И. Корпоративные отношения в системе безопасности акционерных обществ. Актуальні проблеми економіки. 2009. № 11. С. 145–150.
7. Словник іншомовних слів. За заг. ред. Мельничука О. С. Київ, 1974. 776 с.
8. Hurwicz L., Maskin E. S., Myerson R. B. Mechanism design Theory [Електронний ресурс]. Щорічник лауреатів нобелівської премії з економіки. 2007. URL: Режим доступу: http://nobelprize.org/nobel_prizes/economics/laureates/2007/eoadv07.pdf

REFERENCES

1. Shtanhret, A. M., Kotliarevskiy, Ia. V., & Karaim, M. M. (2012). Ekonomichna bezpeka pidpriemstva v umovakh antykrizovoho upravlinnia: kontseptualne vyznachennia ta mekhanizm zabezpechennia: monohr. Lviv: Ukrainaska akademiia drukarstva (in Ukrainian).
2. Zhyvko, Z. B. (2012). Ekonomichna bezpeka pidpriemstva: sutnist, mekhanizmy zabezpechennia, upravlinnia. Lviv: Liha-Pres (in Ukrainian).
3. Mochernyi, S. V., Larina, Ia. S., & Ustenko, O. A. (2006). Ekonomichnyi entsyklopedychnyi slovnyk. Lviv: Svit (in Ukrainian).

4. Osipov, Iu. M. (1994). *Osnovy teorii khoziaistvennogo mekhanizma*. Moskva: Izdatelstvo MGU (in Russian).
5. Ponomarenko, V. S. (2002). *Mekhanizm upravleniia predpriatiem: strategicheskii aspekt*. Kharkov: KhGEU (in Russian).
6. Franchuk, V. I. (2009). Korporativnye otnosheniia v sisteme bezopasnosti akcionernykh obshchestv. *Aktualni problemy ekonomiky*, 11, 145–150 (in Russian).
7. Za zah. red. Melnychuka, O. S. (1974). *Slovyk inshomovnykh sliv*. Kyiv (in Ukrainian).
8. Hurwicz, L., Maskin, E. S., & Myerson R. B. (2007). *Mechanizm design Theory*. Shchorichnyk laureativ nobelivskoi premii z ekonomiky. Retrieved from Rezhym dostupu: http://nobelprize.org/nobel_prizes/economics/laureates/2007//ecoadv07.pdf (in Ukrainian).

METHODOLOGICAL TOOLS FOR THE FORMATION AND FUNCTIONING OF THE MECHANISM FOR ENSURING ECONOMIC SECURITY OF INDUSTRIAL ENTERPRISES

S. M. Shynkar

*Ukrainian Academy of Printing,
19, Pid Holoskom St., Lviv, 79020, Ukraine
svetlana.kuprik@ukr.net*

The current economic activity of domestic enterprises is characterized by high dynamics and a difficultly predicted change in the environment of functioning. One of the key elements of the economic security system of an industrial enterprise is the mechanism of provision, the tools of formation and functioning of which are not given the due attention. The mechanism for ensuring the economic security of enterprises is defined as a system of the influence of security subjects on security objects using principles, functions, methods and means using the available security. The particular attention is paid to determining the content of the principles of ensuring the economic security of an industrial enterprise, in particular such as: systematic, timeliness, continuity, interaction, economic expediency. An element-wise functional scheme of the mechanism for ensuring the economic security of an industrial enterprise has been developed. The main stages of the process of formation and functioning of the mechanism for ensuring the economic security of an industrial enterprise have been substantiated.

Keywords: *mechanism, economic security of the enterprise, system, industrial enterprise, maintaining*

*Стаття надійшла до редакції 17.07.2017.
Received 17.07.2017.*